

19.10.2018

Oikeusneuvos Outi Suviranta

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

HALLITUKSEN ESITYS HE 202/2017 VP EDUSKUNNALLE SIVIILITIEDUSTELUA KOSKEVAKSI LAINSÄÄDÄNNÖKSI JA HALLITUKSEN ESITYS HE 203/2017 VP EDUSKUNNALLE LAIKSI SOTILASTIEDUSTELUSTA SEKÄ ERÄIKSI SIIHEN LIITTYVIKSI LAEIKSI

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on pyytänyt korkeimman hallinto-oikeuden asiantuntijaa kuultavaksi ja kirjallista asiantuntijalausuntoa otsikossa mainituista hallituksen esityksistä. Lausuntonaan korkein hallinto-oikeus tuo esille seuraavan.

Tiedustelutoiminnan laillisuuden valvonta ja oikeusturva

Nyt käsiteltävänä oleviin hallituksen esityksiin liittyy tiedustelutoiminnan laillisuuden valvonnan ja oikeusturvakysymysten kannalta kiinteästi hallituksen esitys HE 199/2017 vp eduskunnalle laiksi tiedustelutoiminnan valvonnasta. Esitykset muodostavat tältä kannalta kokonaisuuden. Sitä, voidaanko ehdotetun tiedustelulainsäädännön oikeusturvajärjestelyjä pitää riittävinä perustuslain sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan kannalta, ei voida arvioida tarkastelemalla vain nyt esillä olevia hallituksen esityksiä: keskeinen osa oikeusturvajärjestelyjen ehdotetusta kokonaisuudesta ilmenee hallituksen esityksestä HE 199/2017 vp.

Nyt esillä olevissa lakiehdotuksissa tarkoitetun tiedustelutoiminnan tuomioistuinvalvonta on hallituksen esityksissä osoitettu Helsingin käräjäoikeuden tehtäväksi. Käräjäoikeuden ehdotetun lainsäädännön nojalla tekemiä päätöksiä samoin kuin myös viranomaisen tekemiä ilmaisukieltoa koskevia päätöksiä koskisi valituskielto. Lakiehdotuksista ilmenee edelleen, että sekä käräjäoikeuden päätöksistä että viranomaisen ilmaisukieltoa koskevista päätöksistä voisi kannella Helsingin hovioikeudelle. Tuomioistuinvalvonta jäisi siten tältä osin yleisille tuomioistuimille, eikä korkeimmalla hallinto-oikeudella ole tältä osin lausuttavaa ehdotetusta lainsäädännöstä.

Tiedustelukielto ja hävittämisvelvollisuus; oikeudellisen avustaja – asiakas -suhteen suojaaminen

Siviilitiedustelulain 12 ja 15 §

Tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa ehdotetun lain (siviilitiedustelulaki) 12 §:ssä on säännöksiä, jotka vastaavat osin voimassa olevan pakkokeinolain 10 luvun 52 §:n säännöksiä, joiden nojalla telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudellisen avustajansa väliseen viestiin. Kysymys on tältä osin absoluuttisesta kuuntelu- ja katselukiellosta, jonka tarkoituksena

on turvata kaikkea oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan ja rikoksesta epäillyn välistä viestintää. Erona kuitenkin olisi, että tietoliikennetiedustelun tiedustelukiello ei olisi absoluuttinen, vaan se koskisi ainoastaan niitä nimenomaisia *tietoja*, joista oikeudenkäyntiasiamies tai -avustaja olisi oikeudenkäymiskaaren nojalla velvoitettu tai oikeutettu olemaan todistamatta. Säännösehdotuksen perusteluissa tuodaan esille, että nyt kyseessä olevan tiedustelukiellon noudattaminen siten, että tietoliikenteestä ei lainkaan kerättäisi kiellon piiriin kuuluvia tietoja, on teknisesti mahdollista. Perusteluissa todetaan myös seuraavaa:

”Oikeudenkäymiskaassa tarkoitetun ammattihenkilön ja toisen osapuolen välinen yksittäinen viesti voi sisältää sekä todistamiskiellon tai oikeuden olla todistamatta alaisia tietoja että muita tietoja. Tiedustelukiello koskisi edellä sanotun mukaisesti ainoastaan ensiksi mainittuja tietoja. Viestin sisältämiin muihin tietoihin voitaisiin kohdistaa tiedustelua ja ne voitaisiin tallentaa, jos niillä on merkitystä sen uhan selvittämisessä, jota varten tietoliikennetiedusteluun on myönnetty lupa. Jos tiedoilla ei ole merkitystä uhan selvittämisessä, olisi ne hävitettävä. Velvollisuus hävittää epäolennaiset tiedot perustuisi tämän lain 15 §:n 1 momentin 3 kohdan nimenomaiseen säännökseen.”

Perustelujen valossa jäänee jossakin määrin epäselväksi, olisiko mahdollista, että myös oikeudenkäyntiavustajan tai -asiamiehen ja asiakkaan väliseen viestiin sisältyisi myös muuta kuin sellaisia tietoja, joita tiedustelukiello ja hävittämisvelvollisuus koskevat.

Oikeudellisen avustajan ja asiakkaan välisen luottamuksellisen suhteen turvaaminen on yksi oikeusvaltion tunnusmerkeistä ja merkittävä tae oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja yksityiselämän suojan toteutumiselle (ks. esim. EIT:n tuomio asiassa Kopp v. Sveitsi, 25.3.1998). Tältä kannalta ei ole pulmatonta, jos hävittämiskiellon rajaaminen ehdotetulla tavalla merkitsee sitä, että viranomaisen on ensin manuaalisesti tutustuttava viestinnän sisältöön ja sen jälkeen arvioitava, mikä osa viestinnästä kuuluu todistamiskiellon tai todistamattajättämisoikeuden piiriin. Jo tällainen käsittely voi vaarantaa oikeudellisen avustajan ja asiakkaan luottamuksellisen suhteen. Tällaisen viestinnän luottamuksellisuuden turvaamiseksi myös tietoliikennetiedustelulla saatu oikeudellisen avustajan ja asiakkaan välinen viestintä olisi syytä sisällyttää nimenomaisesti kokonaisuudessaan tiedustelukiellon tai ainakin hävittämisvelvollisuuden piiriin.

Sotilastiedustelulain 79 ja 83 §

Vastaavat huomiot kuin siviilitiedustelulakiehdotuksen 12 ja 15 §:stä voidaan esittää sotilastiedustelusta ehdotetun lain 79 ja 83 §:stä, vaikka ehdotetussa 79 §:ssä tiedustelukiello onkin rajattu hiukan toisin puhumalla tiedustelun kohdistamisesta tietojen ohella myös viestintään ja viesteihin. Tämän säännösehdotuksen perusteluissa näytetään lähdettävän siitä, että avustajan ja asiakkaan välinen viestintä kokonaisuudessaan kuuluu tiedustelukiellon ja hävittämisvelvollisuuden piiriin, kunhan viestinnän perusteella on voitu todentaa tällainen oikeudellisen avustajan ja asiakkaan välinen suhde.